

Ролята на университетските библиотеки в процеса на отчитане на научните изследвания

(по примера на Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“)

Анна Ангелова, Биляна Яврукова
Университетска библиотека „Св. Климент Охридски“

Основната мисия на университетските библиотеки е да осигуряват информационно образователната и научноизследователската дейност на висшите училища, към които са създадени. При акредитацията на специалностите, институционалната акредитация и при отчитането на рейтинга на висшите училища, работата на техните библиотеки се оценява по определени показатели. Университетските библиотеки имат важна роля и в процеса на отчитането на научните резултати, както на отделните учени и определени научни области, така и на самите висши училища. Преосмислянето на функциите на университетските библиотеки в настъпилите сериозни промени на глобалната комуникационна среда очертават една нова тенденция на преодоляване на традиционната им роля и постепенното им превръщане от информационни в образователни центрове. В контекста на политиката за осигуряване на свободен и равен достъп до информация и за да отговорят на повишените очаквания към изграждането на инфраструктурата на информационното общество, съвременните библиотеки изграждат свои информационни модели, отговарящи на профила им. Информационният модел за работа с потребителите на Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“, включва следните основни компоненти:

- Пълна ретроконверсия на традиционните каталози и изграждането на собствена база данни - електронен каталог съдържащ над 1 100 000 библиографски записа;
- Поддържане на устойчив абонамент от бази данни, съответстващ на профила на Университета;
- Дигитализация на библиотечните ресурси - формиране и структуриране на дигитални колекции;
- Интерактивен режим на ползване и предоставяне на информация;

- Изготвяне на тематични и наукометрични справки за преподавателите на Университета;
- Провеждане на обучения за информационна компетентност за студенти и докторанти.

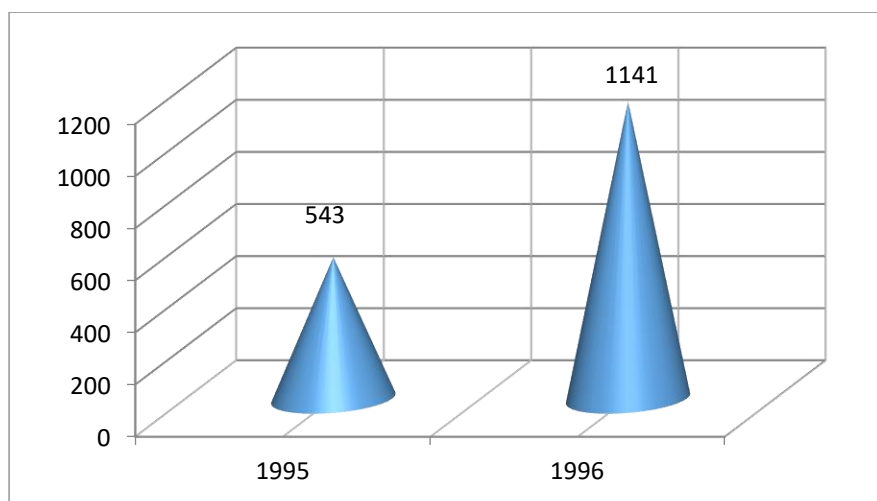
От посочените компоненти на информационния модел пряко отношение към отчитането на нивото и качеството на научните изследвания имат предлаганите информационни ресурси (бази данни) и наукометричните отчитания. Университетската библиотека има изградени традиции в тази област. Тя е първата библиотека в страната, която осигурява за своите преподаватели достъп до най-големите електронни информационни ресурси.

С все по-широкото навлизане на информационните технологии в библиотеките през 90-те години на ХХ в. започва промяна и в информационното осигуряване на научната дейност в страната. Първата база данни абонирана в Университетската библиотека е Inpres. Тя се получава на дискети и съдържа библиографска информация в областите на химия, физика и астрономия, компютърни и инженерни науки. Статистическите данни показват постепенно нарастване на броя на направените информационни справки в базата.

През 1994 г. Университетската библиотека „Св. Климент Охридски” прави голям скок в информационното осигуряване на своите потребители. В този период се обособява специализирана зала за информационно обслужване, която е оборудвана със сървър с няколко CD-ROM устройства. Това позволява на библиотеката за първи път да направи абонамент за бази данни, позволяващи извършването на наукометрични справки. Закупени са базите на ISI - Arts and Humanities Citation Index и Science Citation Index. Година по-късно Университетската библиотека вече разполага и с базата Social Science Citation Index. Закупените бази се използват за оценка на научните резултати, като позволяват да се измери научният принос на периодиката, чрез събиране на цитирания в статии, публикувани в подбрани според качествата им научни списания чрез индикатора Journal impact factor, който се променя ежегодно в зависимост от броя на цитираните публикации. Справките в тези бази дават информация за броя цитирания

на дадена статия за определен период от време, както и информация за публикацията, в която е цитирана¹.

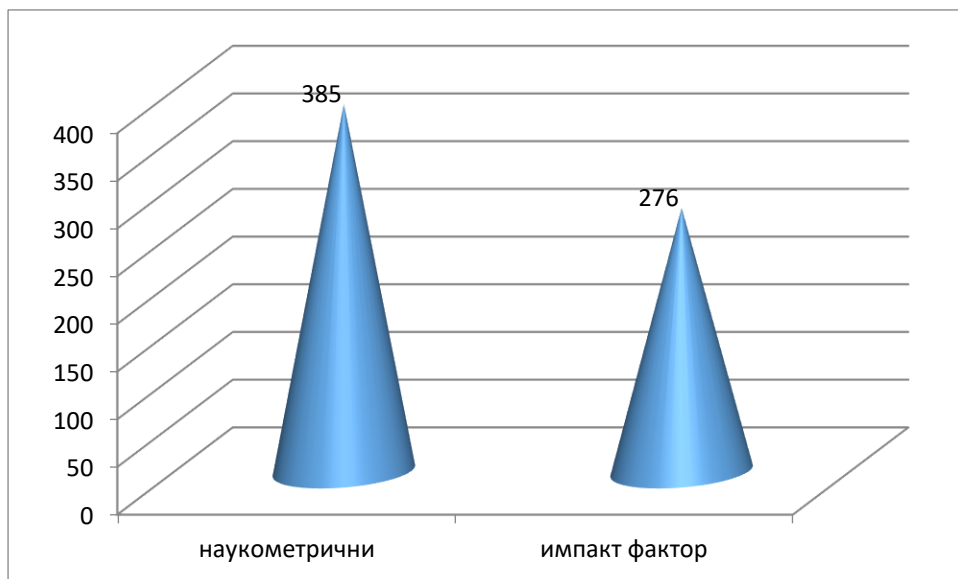
След предоставянето на достъп до тези важни наукометрични бази данни само за две години броят на справките направени в тях нараства два пъти. Ако през 1995 г. те са 543, то през следващата 1996 г. техния брой вече е 1141.

Диагр. 1. Наукометрични справки, направени през 1995 и 1996 г.

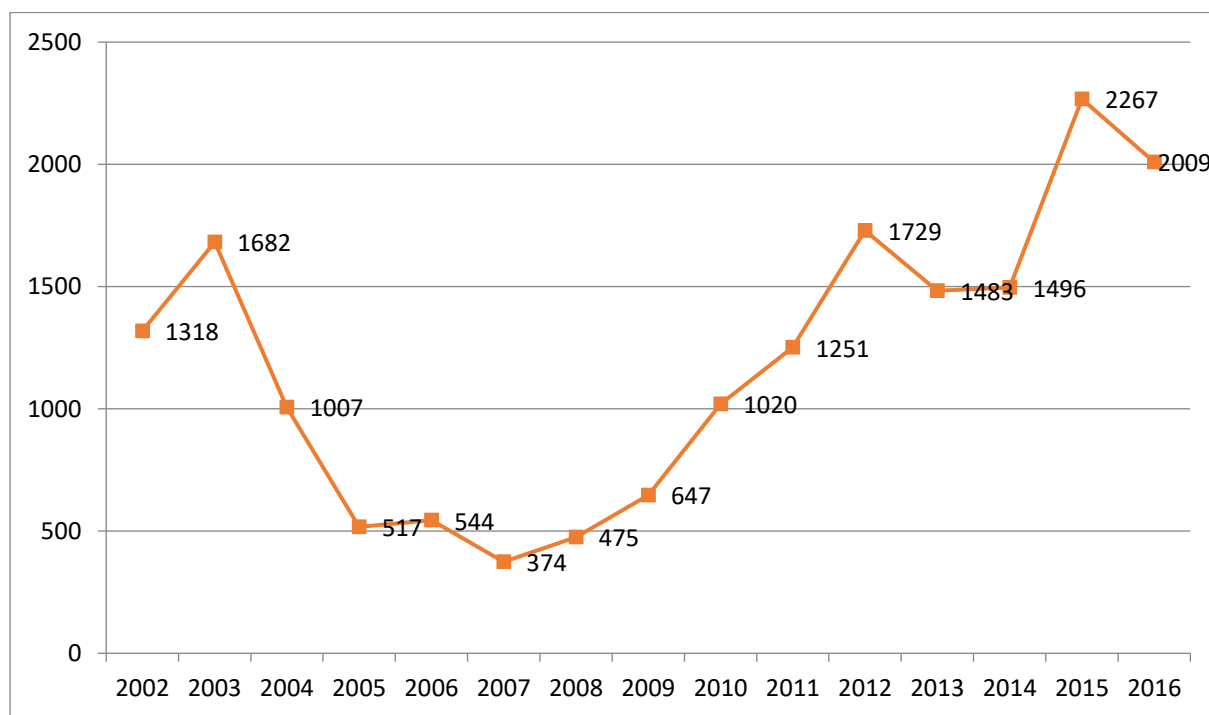
Наред с наукометричните цитатни справки, се извършват и справки за импакт фактор на определени списания, които в повечето случаи насочват изследователите за значението на дадено списание с цел изпращане на готови научни статии за публикация. Техният брой е по-малък от този на наукометричните справки с приблизително 28%. Големият интерес към наукометричните справки и наличието на индексирани български автори в тях показва високото ниво на научната дейност на изследователите в Софийския университет. Важно е да се отбележи, че през този период, колегите от Университетската библиотека изготвят справки не само на преподаватели от Софийския университет, но и на потребители от другите висши учебни заведения и научни организации, като на практика покриват целия научен спектър в страната.

¹ Baykoucheva, Svetla. Managing scientific information and research data. Amsterdam etc. : Elsevier, 2015. p. 104.

Диagr. 2. Наукометрични справки и справки за импакт фактор

Началото на XXI век е повратна точка в информационното обслужване на потребителите на Университетската библиотека. Базите данни стават достъпни в онлайн режим, като в следващите години техният тематичен обхват се разраства. Експоненциално нараства и броят на тематичните и наукометричните справки.

Диagr. 3. Тематични справки за периода 2002-2016 г.

В първите години след стартиране на абонамента на онлайн бази данни, нараства и броя на извършените тематични справки. Посочените данни показват броя на извършваните справки в отдел „Библиотечно-информационно обслужване” на Университетската библиотека. Повишаващото се ниво на информационната компетентност сред преподавателите води до намаляване на броя на извършваните от отдел „Библиотечно-информационно обслужване” справки, тъй като изследователите предпочитат сами да извършват информационни търсения в базите данни, които са достъпни от всички компютри в мрежата на Софийския университет. В последните години отново се наблюдава значителен ръст на извършваните справки поради осигуряването на достъп до повече бази данни, които имат различни интерфейси и възможности за търсене. Освен това се наблюдава и ръст на студентите и докторантите, които се обръщат към отдела за изготвяне на справки, свързани с подготовката на дипломни работи, магистърски тези и дисертационни трудове.

Значителният ръст на извършените справки е свързан най-вече с реализирането на националния абонамент от МОН, който предоставя за първи път на българските учени достъп до световни бази данни. В първия си период (2009-2011 г.) в обхвата на националния абонамент са включени базите:

- Science Direct – пълнотекстова база данни в областите физически и инженерни науки, науки за живота, здравеопазване, социални науки и хуманитаристика;
- Scopus – библиографска и реферативна база данни, предоставяща възможност за извършване на голям диапазон от наукометрични справки;
- Web of Knowledge – политематична библиографска и реферативна база, предоставяща възможност за извършване на голям диапазон от наукометрични справки, която не се припокрива с базата данни на Elsevier – Scopus;
- ProQuest – политематична пълнотекстова база данни.

Продължаването на абонамента през втория тригодишен период на националния лиценз (2012-2014 г.) бележи още по-голям ръст на изготвените наукометрични

справки. Принос към този ръст има и абонамента на Софийския университет, който се състои от следните бази данни:

- JSTOR – политематична база данни, съдържаща архив на най-значимите научни списания;
- Academic Search Complete на EBSCO - научна мултидисциплинарна пълнотекстова база данни, покриваща широк спектър от научни области;
- Emerald – съдържа рецензирани научни списания в областта на стопанските науки;
- ACS Publications – база данни на Американското химическо дружество, съдържаща фундаментални научни разработки във всички отрасли на химията, както и в основни области на знанието, които са пресечна точка между химията и биологията, неврохимията, вещества, единични молекули и др.;
- Wolters Kluwer – пълнотекстова база данни, предоставяща актуална информация в областта на правните науки;
- APS Journals – платформа от научни списания, издавана от American Physical Society, която предоставя пълнотекстов достъп до едни от най-важните списания в областта на физическите науки.

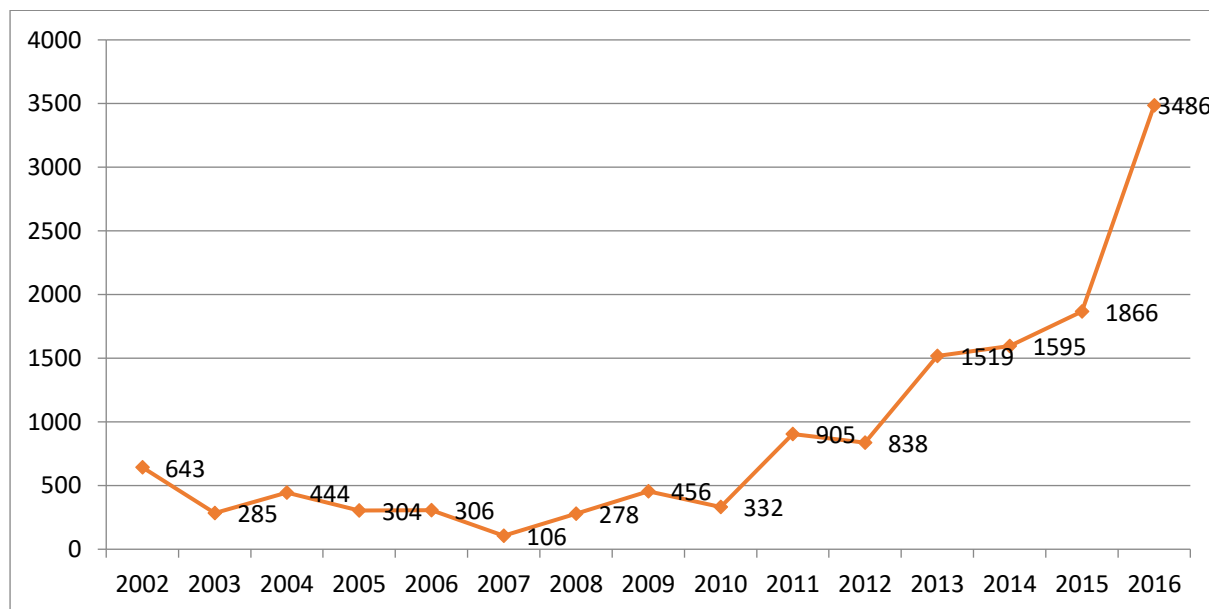
От 2013 г. към този абонамент се прибавят и още две бази данни:

- Ebrary – платформа от електронни книги, ориентирана към нуждите на университетите и академичните институции с многоотраслов профил;
- CEEOL – електронна библиотека в областта на хуманитарните и социалните науки, включваща и голям обем от български периодични издания.

През този период наред с посочените бази за първи път ръководството на Софийския университет направи пробен абонамент за период от шест месеца и на наукометричната платформа SciVal на Scopus, с цел извършване на наукометрични анализи на публикационната активност на преподавателите от Софийския университет в отделните научни области и проследяване на динамиката им на развитие, като предоставя и база за сравнение между отделни научни организации.

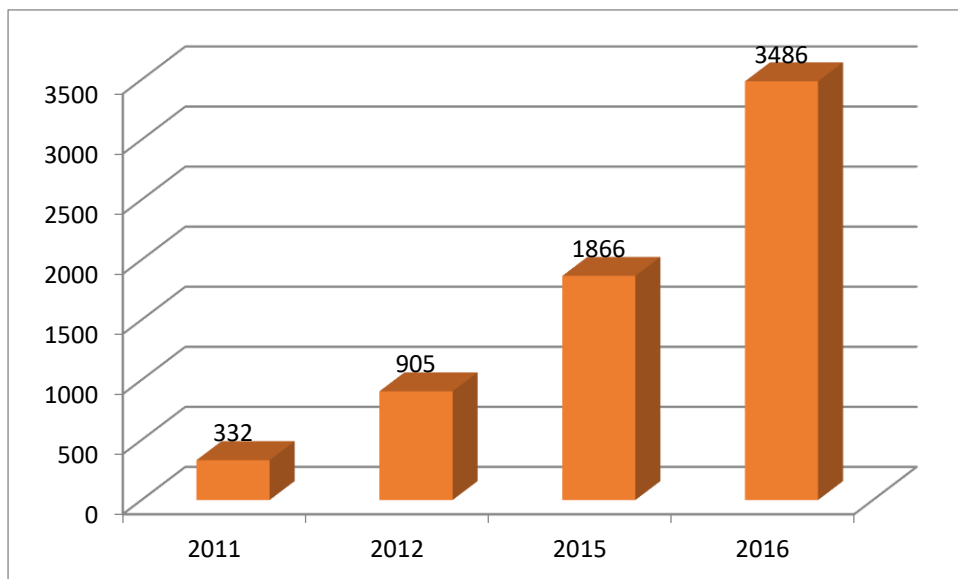
Дългогодишните традиции на Университетската библиотека в областта на наукометрията и извършването на наукометрични справки се обуславя и от политиката

на библиотеката да осигурява достъп до най-добрите информационни продукти. Изминат е дълъг път - от офлайн достъп до базите през 2005 г., до осигуряването на достъп в онлайн режим за всички университетски преподаватели. В периода 2005-2007 г. започва и обслужване с информационния продукт Scopus, който се предлага безплатно в текстов режим. Това е предпоставка за увеличаващия се брой на наукометричните справки изготвени в Университетската библиотека.

Диагр. 4. Наукометрични справки за периода 2002-2016 г.

Най-голям ръст на наукометричните справки се наблюдава след приемането на новия Закон за развитието на академичния състав в Република България през 2010 г., в който е заложено предоставянето на справка за цитирания на публикации от кандидатстващите за академичните длъжности „доцент” и „професор”.

Диагр. 5. Наукометрични справки за периода 2011-2016 г.

Само са една година техният брой нараства почти тройно – ако през 2011 г. са извършени 332 справки, то през 2012 г. те са вече 905, за да достигнат през 2016 г. до 3486 справки. Нарастващият брой справки съответства на все по-големия брой научни публикации на изследователите от Софийския университет индексирани в базите данни. Техният брой само в Scopus надхвърля 13 000. Нараства значително броят на цитираните публикации в областите физика, химия, биология, геология и др. През 2014 г. Thomson Reuters прави специално проучване на публикациите и нивото на цитирания на учените от Софийския университет. То показва, че изследванията им са цитирани 30% по-често от изследванията на колегията от следващата българска научна институция, като 43 публикации се нареждат сред върховия 1% на най-често цитираните проучвания в света².

Само една година по-късно Софийският университет получава признание и от издателство Elsevier, което присъжда на най-големия български университет наградата на SciVal, която се определя на базата на оценка на научните изследвания, включени в базата данни Scopus.

² Софийски университет „Св. Климент Охридски“ [онлайн]. [достъпен на 05.11.2016] https://www.uni-sofia.bg/index.php/novini/novini_i_s_bitiya/sofijskiyat_universitet_otbelyaza_denya_na_sv_kliment_ohridski_s_akademichno_t_rzhestvo

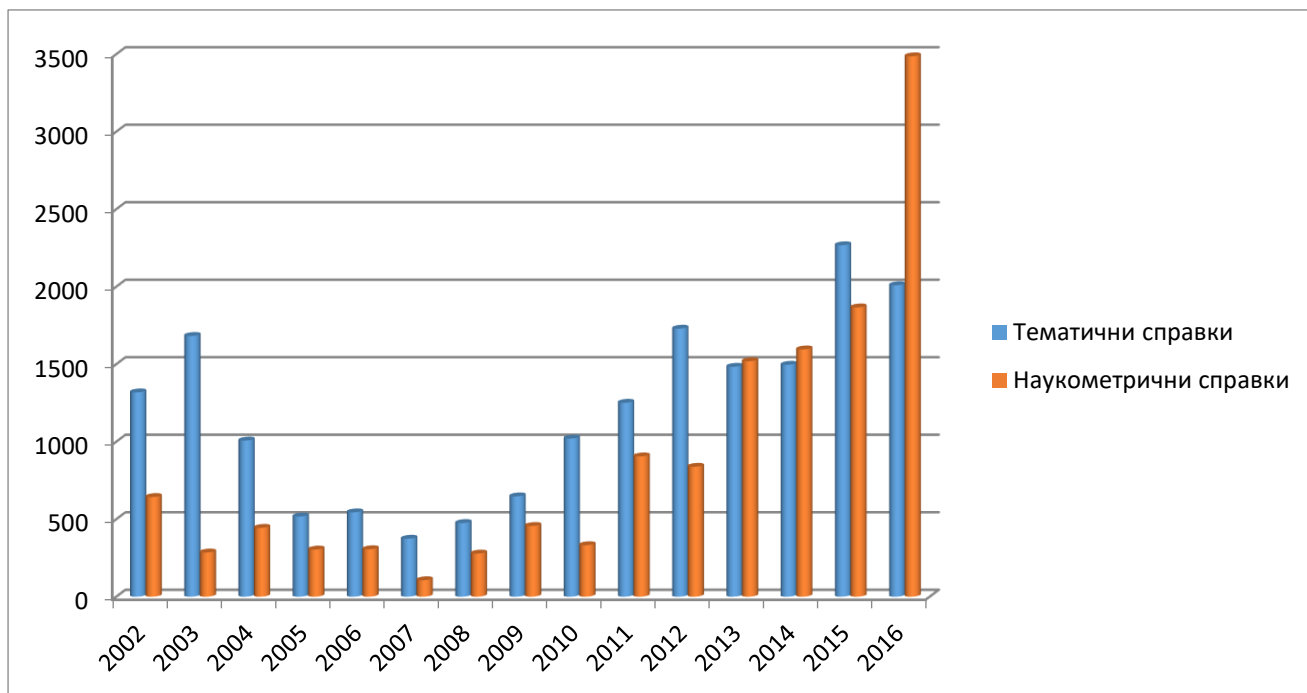

Ил. 1. Награда SciVal за 2015 г., връчена на Софийския университет

Използваният от базата индикатор - Field Weighted Citation Impact, измерва съотношението на цитатите спрямо световните величини за дадена научна област, вид на публикацията и година на издаване. Софийският университет „Св. Климент Охридски” получава наградата за високо качество на научните изследвания, които са с най-висок Field Weighted Citation Impact по всички дисциплини за периода 2012-2014 г.³ Важно е да се отбележи, че средният процент на цитиране е по-висок в сравнение със средния процент на цитиране в световен мащаб.

Интересно е да се проследи и промяната на количествените показатели при извършените тематични и наукометрични справки през годините.

³ Българска наука [онлайн]. [достъпен на 05.11.2016] <http://nauka.bg/scival-%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-elsevier-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%8F-%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82/>

Диagr. 6. Тематични и наукометрични справки за периода 2002-2016 г.

Както се вижда от графиката в периода 2002 – 2016 г. тематичните справки имат все още по-голям дял в сравнение с наукометричните. През последните три години се наблюдава изравняване на броя на двата основни вида справки, като през 2016 г. наукометричните са с 58% повече в сравнение с тематичните.

Посочените постижения и международни признания са свързани с високия научен потенциал на Софийския университет, който се подпомага и от дейността на Университетската библиотека. Развивайки своята високотехнологична инфраструктура и разширявайки абонамента за бази данни, библиотеката предоставя отлични възможности за бързо и качествено информационно осигуряване, отговарящо на научната стратегия на Университета, а чрез извършваните тематични и наукометрични справки, подпомага научноизследователската дейност и академичния растеж на преподавателите. Днес наукометрията се налага като приоритетна област и основен показател за отчитане и съизмерване на научните постижения, както на отделните учени в определени научни области, така и на самите висши училища. В този контекст и в бъдеще ще нараства ролята на научните библиотеки, които разполагат с подготвени професионалисти и обособени звена, в които се извършват наукометричните отчитания.